

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 391(497.4Motnik)"1800/1850"

Prejeto: 12. 9. 2018

Na poti do kmečke in trške oblačilne podobe v prvi polovici 19. stoletja v današnji Krajevni skupnosti Motnik

MARIJA MAKAROVIC

upokojena dr. etnologije z etnografijo

Adamičeva 15, SI-1000 Ljubljana

JANA DOLENC

akademska slikarka

Kamno 13, SI-5220 Tolmin

Izveček

Raziskava je nastala na pobudo Marjana Semprimožnika, predsednika Turističnega društva Motnik, ki je tudi omogočilo raziskavo. Njegova želja je bila, da bi bila v raziskavi obdelana le oblačilna podoba prebivalcev trga Motnik. Toda predhodno raziskovanje je pokazalo, da se večina doslej znanih oblačilnih virov nanaša predvsem na naselja, ki tvorijo današnjo Krajevno skupnost Motnik.

Abstract

ON THE WAY TO COUNTRY AND BOROUGHLY CLOTHING IMAGE IN
THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY IN TODAY'S MOTNIK LOCAL
COMMUNITY

This research arose from an initiative of Marjan Semprimožnik, the president of the Motnik Tourism Society, which made this research possible. It was his wish that only clothing image of residents of Motnik borough was addressed in the research. However, the previous research showed that most sources on clothing culture known so far relate to settlements forming today's Motnik Local Community.

Ključne besede:

zapuščinski popis, platno, sukno, volna, preja, srajca, hlače, krilo z životkom, rekonstrukcijske skice in slike, Motnik, Zgornji Motnik

Key-words:

Succession inventory, linen, cloth, wool, yarn, shirt, trousers, skirt with bodice, reconstruction drawings and paintings, Motnik, Zgornji Motnik

Uvod

Raziskava *Na poti do kmečke in trške oblačilne podobe v prvi polovici 19. stoletja v današnji Krajevni skupnosti Motnik* je nastala na pobudo Marjana Semprimožnika, predsednika Turističnega društva Motnik, ki je tudi omogočilo raziskavo. Njegova želja je bila, da bi bila v raziskavi obdelana le oblačilna podoba prebivalcev trga Motnik. Toda predhodno raziskovanje je pokazalo, da se večina doslej znanih oblačilnih virov nanaša predvsem na naselja, ki tvorijo današnjo Krajevno skupnost Motnik. Zato je bil sprejet predlog podpisane, da bi predstavila oblačenje moških in žensk iz kmečkega in trškega okolja; potemtakem iz naselij, ki tvorijo današnjo Krajevno skupnost Motnik. To pa so poleg Motnika še Bela, Okrog pri Motniku, Špitalič, Zajasovnik in Zgornji Motnik.

V raziskavi so upoštevani poleg redkih tiskanih virov predvsem z oblačenjem povezani arhivski viri. Oboji so omogočili izdelavo predlogov, na podlagi katerih je akad. slikarka Jana Dolenc naslikala rekonstrukcijske skice in slike praznje letne in zimske moške obleke v kmečkem okolju Zgornjega Motnika in vsakdanje ter praznje ženske obleke v trgu Motnik v prvi polovici 19. stoletja.

Vsebina predlogov temelji na:

- zapuščinskih in izročilnih popisih, t. i. inventarjih iz prve četrtine 19. stoletja;
- opisu moške praznje obleke v Zgornjem Motniku in opisu ženske vsakdanje obleke v Motniku sredi 19. stoletja ter
- primerjalnih slikovnih virih iz prve polovice 19. stoletja o oblačenju v kmečkem okolju na alpskem oblačilnem območju, ki je vključevalo tudi naselja današnje Krajevne skupnosti Motnik in Motniku bližnje kraje.

Večina prebivalcev Motnika, ki je leta 1423 postal trg, se je v preteklih stoletjih ukvarjala z različnimi, predvsem oblačenju namenjenimi obrtmi. Prebivalci, ki so spadali pod okrilje Imenja Zgornji Motnik, pa so se pretežno ukvarjali s poljedelstvom in živinorejo.

V trgu Motnik se je ob prevladujoči usnjarski obrti, ki je koreninila vsaj že v 15. stoletju, uveljavljala tudi čevljarska, klobučarska, krznarska, strojarska, suknarska in tkalska obrt. V začetku 19. stoletja je bilo v Motniku še živo barvarstvo, tkalstvo in klobučarstvo, ki pa je že v drugi polovici 19. stoletja zamrlo. V 20. stoletju sta sčasoma zamrla tudi strojarstvo in usnjarstvo.

V matičnih knjigah župnije Motnik so v prvi polovici 19. stoletja nekajkrat omenjeni motniški oblačilni obrtniki. Navajam nekaj primerov za Motnik oz. Trg, kot je navedeno v matičnih knjigah.

- V Trgu št. 11 se je 9. 8. 1825 rodil Lovrenc očetu Matiji Kajbiču in materi Mariji rojeni Lavrač. Njegov prvi boter je bil irhar Matevž Kovšek.¹
- V Trgu št. 34 sta se 2. 2. 1831 poročila Matevž Hacin in Magdalena Matijovc. Za prvo pričo je bil usnjar Janez Humar.²
- V Trgu št. 10 sta se 17. 7. 1831 poročila Jakob Slivca, 22 letni sin krznarja in 25 letna Cecilija rojena Bervar. Za prvo pričo je bil usnjar Anton Glavič.³
- V Trgu št. 22 se je 20. 6. 1835 rodil Janez Krstnik, zakonski sin Gregorja Gomičarja in Katarine rojene Grilc. Boter je bil usnjar Anton Glavatič, botra pa klobučarka oz. žena klobučarja Terezija Prešeren.⁴
- V Trgu št. 46 se je 11. 12. 1836 rodila Lucija. Njen oče je bil čevljar Luka Bervar.⁵

¹ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 1.

² SI NŠAL, Motnik R 1817: str. 9.

³ SI NŠAL, Motnik R 1817: str. 9.

⁴ SI NŠAL, Motnik R 1817: str. 39.

⁵ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 2.

- V Trgu št. 38 se je 27. 5. 1836 rodila Magdalena, zakonska hči Blaža Vidmarja in Marije Macerl. Botra sta bila Jožef Lipovšek in Gertruda Razboršek, vdova tkalca.⁶
- V Motniku št. 4 sta se 24. 2. 1840 poročila leta 1840 rojeni krojač Jurij Skerbič in leta 1789 rojena Marija Lokar z Brezovice.⁷
- V Trgu št. 45 se je 22. 1. 1842 rodila Apolonija. Njen oče Janez Bervar je bil kajžar in krojač.⁸
- V Trgu št. 38 se je 14. 4. 1855 rodila Helena Njen oče je bil strojar Matevž Skerbič.⁹

Do danes pa se je tudi v izročilu ohranil spomin na nekdanje oblačilne dejavnosti v hišnih imenih, na primer Klobučar, Ledrar, Šuštar in Firbar.¹⁰

Oblačilne surovine, blago in oblačila

V obravnavanem kmečkem in deloma tudi trškem okolju so se za lastne oblačilne potrebe in obvezne dajatve posvetni in cerkveni gospodje ukvarjali z gojenjem lanu za tkanje domačega platna in ovc za pridobivanje volnene preje za tkanje sukna in raševine. Najstarejši doslej znani zapis o gojenju lanu za tkanje domačega platna, iz katerega so bila izdelana nekatera moška in ženska oblačila, je v urbarju iz leta 1612. Med dajatvami 49 motniških tržanov in tujcev ter 20 podložnikov zunaj trga je navedeno, da morajo letno oddati zemljiškemu gospodu po dve povesmii prediva. Prav toliko prediva so na primer oddajali tudi motniškemu vikarju iz Špitaliča, kjer je takrat bilo 50 hišnih posestnikov. V Zgornjem Motniku pa je vsaka kmetija dajala po 10 poveseu lanu namesto desetinskega lanu.¹¹

Pridelovanje in predelovanje lanu v oblačilne namene je zamrlo v drugi polovici 19. stoletja. Posledično je zamrlo tudi tkanje domačega platna. Za prehrano in oblačila so na kmetijah gojili tudi ovce zaradi mesa, mleka in volne. Ovce so spadale tudi med obvezne dajatve. Zgornjemotničani so med drugim oddajali Cerkvi po 8 jagnjet na leto.¹²

V zemljiški knjigi Imenja Zgornji Motnik so ohranjeni v nemščini napisani zapuščinski popisi ali »inventarji« iz začetka 19. stoletja. V njih je gosposki uradnik po smrti vsakega podložnika popisal predvsem premoženje kmetije. Poleg goveje živine in ovc ter različnega kmečkega orodja je v zapuščinah vpisano tudi laneno seme in orodje za obdelovanje lanu in ovčjega runa. V popisih so ohranjeni dragoceni podatki, ki so povezani s pridelovanjem in predelovanjem oblačilnih surovin ter tkanjem domačega platna. Različne količine lanene in volnene preje ter prediva in pražnjega ter grobega domačega platna so bile v veliki meri namenjene za šivanje delovnih in pražnjih oblačil ter oblačilnih dodatkov kmečkega in trškega prebivalstva.

Poleg zapuščinskih popisov so izjemoma ohranjeni tudi izročilni inventarji. Eden od njih je z Anžetovčeve kmetije. Namreč, zgornjemotniški podložnik Janez Kropivšek/*Johann Kropiuscheg* z Vrha, po domače Anžetovc, se je v začetku leta 1807, ko je bil star komaj 33 let, odločil, da zaradi slabega zdravja ne bo več gospodaril na kmetiji. Poleg dvainsedemdesetletnega ovdovelega očeta Jurija so živeli na kmetiji še Janezovi bratje Blaž, Jernej in Matevž, stari od 15 do

⁶ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 41.

⁷ SI NŠAL, Motnik P 1835: str. 3.

⁸ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 12.

⁹ SI NŠAL, Motnik R 1835: str. 41.

¹⁰ Prim.: Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 80, 81

¹¹ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 76.

¹² Prav tam, str. 60, 76.

27 let, in sestra Marija, stara 18 let. V dokaj obširnem uradnem popisu njegovega premoženja so med drugim navedene tudi sestavine namenjene izdelavi oblačilnega blaga, domačega platna in sukna:

- 1 škaf lanenega semena je bil ocenjen na 4 florinte (odslej samo fl in za krajcarje kr)
- 10 funtov grobe preje po 34 kr, skupaj 5 fl
- 6 $\frac{3}{4}$ funta fine preje po 51 kr, skupaj 5 fl 44 kr
- 30 $\frac{1}{2}$ funta grobega prediva po 21 kr, skupaj 10 fl 40 $\frac{1}{2}$ kr
- 9 $\frac{1}{4}$ grobe preje po 34 kr, skupaj 5 fl 31 $\frac{1}{2}$ kr
- 5 funtov fine preje po 51 kr, skupaj 4 fl 13 kr
- 2 $\frac{1}{2}$ funta volnene preje po 1 fl, skupaj 2 fl 30 kr
- 10 $\frac{1}{2}$ funta grobega prediva 24 kr, skupaj 4 fl 5 kr

V popisu so navedeni tudi 8 ovc, 1 koštrun in 4 jagnjeta (slika 1).

V Lemoncah je 20. 2. 1806 umrl Andrej Fermec/*Andreas Fermec*, podložnik imenja Zgornji Motnik. Gospodaril je na polovični kmetiji. Njegovo zapuščino so v navzočnosti cenilcev popisali 7. 3. 1806. Med dediči so bili poleg pokojnikove vdove Barbare štirje otroci (Martin, Jakob, Andrej, Jera) iz prvega zakona in dva otroka (Marija in Uršula) iz drugega. Najmlajša Uršula je bila stara komaj tri četrt leta, najstarejša Jera pa 26 let.

V zapuščini sicer pogrešamo vpis moških oblačil. Vpisani pa so drugi, z obdelovanjem lanu in oblačilnim blagom povezani podatki:

- 1 mernik lanenega semena, ocenjenega na 2 fl
- 1 greben za lan 6 kr
- 15 funtov grobega preje po 15 kr, skupaj 3 fl 45 kr
- 12 palic praznjega platna po 1 fl 8 kr, skupaj 3 fl 36 kr
- 2 palici beljenega platna 34 kr
- 3 funti ovčje volne po 17 kr, skupaj 51 kr
- 7 ovc po 1 fl, skupaj 7 fl (slika 2)

V redkih moških zapuščinah je vpisano tudi kakšno kolikor toliko ohranjeno in zato ocene vredno oblačilo. Večinoma je ocenjena le suknja(!).

Andrej Reberšek/*Andreas Reberschegg*, po domače Andrejček z Vrha, je preminil 6. 3. 1806. Zapuščina je bila ocenjena in popisana »Na Andrejčkovi hubi na Verhu 14. maja 1806«.

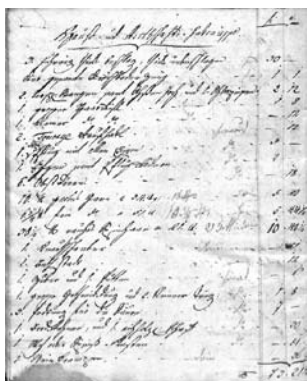
Dediči so bili vdova Marija in otroci Tomaž, Neža, Uršula, stari od 10 do 18 let. Triindvajsetletna Andrejeva hči Marija iz prvega zakona je umrla 24. marca 1806, torej osemnajst dni po očetovi smrti. V zapuščini je bilo ocenjenih:

- 5 funtov volne po 24 kr, skupaj 2 fl
- 4 palice praznjega beljenega platna po 45 kr, skupaj 3 fl
- 3 palice sukna ali lodna, skupaj 6 fl
- 11 štren izprane grobe preje, skupaj 2 fl 16 kr
- 2 kolovrata 45 kr
- 13 ovc po 2 fl, skupaj 26 fl
- 1 moška suknja 2 fl 50 kr (slika 3)

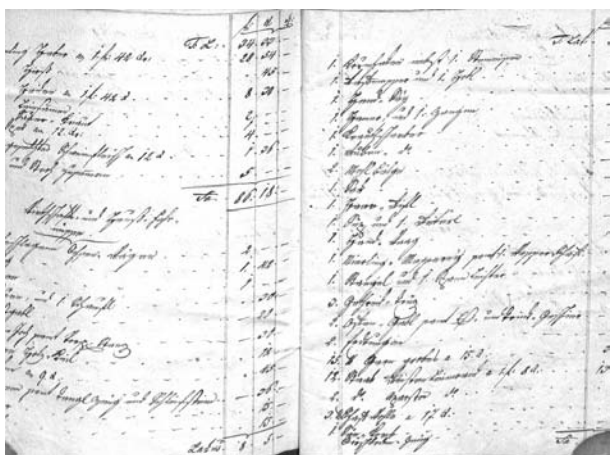
Tu in tam so poleg suknje izjemoma vpisani in ocenjeni tudi škornji.

Luka Šter/*Lucas Störr*, ki je bil pristojen za Imenje Zgornji Motnik, je umrl 18. decembra 1805 na Šterovi kmetiji v Jasovniku. Tam je bilo 8. marca 1806 ocenjeno in popisano njegovo imetje. Poleg njegove vdove Uršule so bili dediči tudi štirje otroci. Najstarejši Pankrac je bil star 26 let, Jernej deset in Jurij sedem. Dvajsetletna hči Uršula je bila že poročena z Gregorjem Križnikom. Zapuščina je bila popisana »v Jasovniku 8. marca 1806«. Poleg -

- $\frac{1}{4}$ škafa lanenega semena 2 fl
- 1 grebena za lan 6 kr



Slika 1: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih oblačilnih sestavin, ki jih je zapustil pokojni Janez Kropivšek. »Na Anžetovcovi hubi na Verhu 10. januarja 1807« (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).



Slika 2: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih oblačilnih surovin, ki jih je zapustil pokojni Andrej Fermeč. Lemonce, 7. marca 1806 (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).



Slika 3: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih oblačilnih sestavin, ki jih je zapustil pokojni Andrej Rebersšek, po domače Andrejček. »Na Vrhu, 14. 5. 1806« (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).



Slika 4: Del zapuščinskega izvirnika v nemščini. Popis z oblačenjem povezanih, v florintih (fl) in krajcarjih (kr) ocenjenih surovin ter moške suknje in škornjev, ki jih je zapustil pokojni Luka Šter. Jasovnik, 8. 3. 1806 (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).



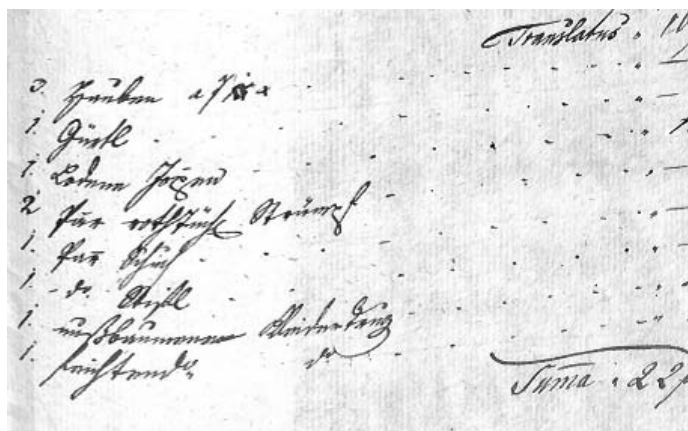
Slika 5: Del kopiranega zapuščinskega izvirnika v nemščini. Med drugimi predmeti, ki jih je zapustil Simon Štefek, sta bila vpisana in ocenjena tudi moška suknja in par škornjev. Jasovnik, 7. 3. 1806 (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

- 10 funtov preje po 30 kr, skupaj 5 fl -
- je bila ocenjena tudi
- 1 moška suknja 51 kr in
- 1 par škornjev 30 kr (slika 4)

Simon Štefek/*Simon Stefegg* je umrl 21. 1. 1806 v Jasovniku. Tam je bilo 7. marca 1806 tudi ocenjeno in popisano njegovo borno oblačilno imetje, ki je s preostalim premoženjem pripadlo vdovi Uršuli in sinovoma, devetletnemu Lovrencu in dveletnemu Juriju. Simon je zapustil eno – verjetno – skorajda prazno skrinjo za obleko, ki je bila ocenjena na 51 krajcarjev. Od oblačil je bila ocenjena le suknja na 2 florinta, od obutve pa 1 par škornjev, ocenjen na 30 krajcarjev (slika 5).

Iz prve četrtine 19. stoletja je ohranjen tudi edini zapuščinski popis oblačil neznane ženske. Tudi kraj ni naveden. Glede na spremna podatka s priimkom, ki sta še zdaj znana v Krajevni skupnosti Motnik, da dolguje »Jos. Kokoletu zaostalo poselsko plačo 4 fl 7 kr« in »Jos. Marovtu za stroške prevozov 6 fl«, s pridržkom predvidevam, da gre bodisi za gospodinja z večje kmetije na ozemlju Imenja Motnik bodisi za tržanko iz Motnika, ki je imela v prvi četrtini 19. stoletja v svoji garderobi naslednja oblačila, pokrivala in obutev:

- 1 novo krilo
- 1 belo platneno krilo 24 kr
- 2 grobih rokavcev po 20 kr, skupaj 40 kr
- 2 predpasnika 30 kr
- 1 barvan lanen predpasnik 1 fl 25 kr
- 1 bombažno pokrivalo 45 kr
- 3 lanena pokrivala po 15 kr, skupaj 45 kr
- 3 avbe po 7 kr, skupaj 21 kr
- 1 pas 40 kr
- 1 jopič iz lodna 1 fl 15 kr
- 2 para rdečih suknenih nogavic 24 kr
- 1 par čevljev 18 kr
- 1 par škornjev 30 kr
- 1 skrinja za obleko iz orehovega lesa 2 fl (slika 6)



Slika 6: Del popisa vsakdanjih oblačil in oblačilnih dodatkov neznane ženske. Motnik ali okolica, prva četrtina 19. stoletja (SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

Opis vsakdanje oblečenih Zgornjemotničanov in motniških dekel leta 1857

Tako kot za velik del slovenskega etničnega ozemlja tudi za Krajevno skupnost Motnik pogrešamo kakršno koli slikovno gradivo o tem, kako so bili oblečeni moški in ženske v prvi polovici 19. stoletja. Zato je še kako dragocen Konšekov, čeprav zelo posplošen opis vsakdanje oblečenih moških z zgornjemotniškega kmečkega okolja in prav tako vsakdanje opravljenih dekel v trgu Motnik. Objavljen je bil leta 1857 v časniku *Blätter aus Krain*.

Motniški rojak Urankar je Konšekov prispevek prevedel iz nemščine in ga leta 1940 objavil v svojem delu z naslovom *Zgodovina trga Motnik in okraja*.¹³

»Zgornjemotničani so nosili kratke hlače iz temnorjavega blaga ali črnega platna, bogatejši tudi iz črne irhovine. Hlače so segale od sklepa kolen do kolčnic. Nad kolkom so jih tesno spenjali s hlačnim robom, ker so smatrali uporabo naramnic za nepotrebno navado. Ta hlačni rob v nenavadni legi je oviral prosto gibanje in se kmalu raztegnil, tako da ni mogel več držati hlač. Zato so všili nekaj gub. Obnošene hlače so dobile na ta način celo vrsto takih gub, ki so jih zaradi podobnosti v šali imenovali šobe (pri vrču).

Telovnik je bil iz rdečega sukna.

Pozimi so si ovijali život z več vatlov dolgim in do $\frac{3}{4}$ vatla širokim volnenim pasom. Pas je bil živordeče barve; na strani je bil zvezan v pentljo, ki je mahala ob levem stegnu do kolen.

Kratek suknjič, prav tako iz škrlatnordečega blaga, s prav kratkim stoječim ovratnikom, ali tudi brez njega, je pokrival roke, prsi in zgornji život. Spre-daj na suknjiču sta se svetili dve vrsti velikih kovinskih gumbov.

K praznični obleki je spadala tudi dolga vrhnja suknja iz kot kava rjavega blaga, brez ovratnika in z rdečo podlogo. Imela je sicer rokave, vendar je niso oblačili, marveč le ogrinjali čez rame.

Klobuk je imel široke okrajce, ki so bili s 4 do 8 ozkimi svilenimi trakovi pripeti na kopo.

Če je bil veter, je bilo treba držati klobuk, suknjo in hlače, za kar sta dve roki komaj zadoščali.

Izpod klobuka je visel okrog glave venec dolgih las, dočim je bil ostali del glave z ovčjimi škarjami na kratko in stopničasto ostrizen.

Nosili so škornje, ki so segale čez meča.»¹⁴

Opis vsakdanje oblečenih dekel je veliko bolj skromen:

»Dekle so namreč v trgu dobivale namesto plače (14 – 18 fl letno) večinoma obleko in sicer: naglavne rute, navadne avbe, ošpetlje (oplečke), lodnaste jopice, platnena krila in predpasnike, templance za čevlje in usnje za sprednji del čevljev.»¹⁵

Navedeni opis moške in ženske noše pa obenem z oblačilnimi zapuščinami omogočajo sklep, da so se na obravnavanem območju poleg moških tudi ženske oblačile podobno, kot je bilo v navadi na preostalem alpskem oblačilnem območju. Potemtakem so bili temeljni moški oblačilni kosi in dodatki: srajca iz belega, grobega ali finega domačega platna, nekoliko čez kolena krojene hlače iz irhovine ali sukna in tudi platna ter telovnik iz škrlatno rdečega sukna. Od obuval so bili priljubljeni škornji na vihale, od pokrival pa klobuk s širokimi krajci in nizkim oglavjem.

Temeljna ženska oblačila so bila poleg do pasu segajočih rokavcev z dolgimi rokavi iz praznjega ali hodnega platna, dolgo pod pasom v drobne gube položeno krilo z životkom in do pasu krojen predpasnik. Od obuval so bili v navadi poleg nizkih tudi čez gležnje segajoči čevlji na vezalke iz črnega usnja ter rdeče bombažne nogavice; od pokrival pa vezena peča iz tankega belega platna ali bombaža ter glavi priležna mala avba z mehkim oglavjem.

¹³ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

¹⁴ Prav tam, str. 46.

¹⁵ Prav tam, str. 46.

Predlogi za rekonstrukcijo moških in ženskih oblačil, pokrival ter obutve po krajevnem pisnem in primerjalnem slikovnem gradivu ter ohranjenih oblačilih z alpskega oblačilnega območja

Krajevno gradivo iz prve četrtine in sredine 19. stoletja obenem z izbranim, večinoma sočasnim, primerjalnim gradivom z alpskega oblačilnega območja omogoča podrobnejšo predstavitev posameznih oblačil in oblačilnih dodatkov glede na njihovo obliko oz. kroj, uporabljeno blago in barvo blaga.

Naslednja predstavitev posameznih moških in ženskih oblačil, ki je namenjena predvsem izdelavi rekonstrukcijskih skic in slik ter morebitnemu rekonstrukcijskemu šivanju moških in ženskih oblek/kostumov, temelji na:

- zapuščinskih popisih Imenja Zgornji Motnik in opisu moške in ženske noše na območju Imenja Zgornji Motnik ter trga Motnik;
- primerjalnih podrobnosti v pisnem in zlasti slikovnem gradivu ter ohranjenih oblačilih s preostalega alpskega oblačilnega območja. Torej območja, kamor uvrščamo tudi naselja, ki tvorijo današnjo Krajevno skupnost Motnik.

Moška oblačila

Srajca

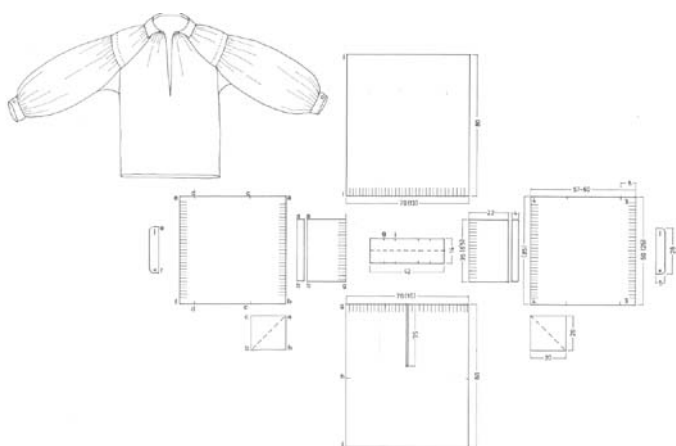
V zapuščinskih popisih in opisu iz leta 1857 srajca ni omenjena.

Predlog:

Na alpskem oblačilnem območju so bile moške srajce dokaj ohlapne, razmeroma dolge, čez pas segajoče in z dolgimi rokavi krojene ter zataknjene v hlače.

Pražnje srajce so bile še po prvi polovici 19. stoletja lahko sešite iz domačega nebarvanega, vendar tanjšega platna, delovne pa iz grobega domačega lanenega ali konopljinega platna. Oboje so bile spredaj prerezane skoraj do pasu, zape-te samo pod vratom z enim gumbom ali dvema okrasnima gumboma.

Srajca lahko ima ozek, navzdol zavihan ovratnik ali malce zaobljen ovratnik. Rokava zaključuje namesto manšete le ozka, največ 2 cm široka obroba (slika 7).



Slika 7: Risba in kroj moške pražnje srajce. Rateče, druga polovica 19. stoletja (risala Lidija Frankovič, v: Makarovič: Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče, tabela I).

Hlače

V zapuščinskih popisih hlače niso navedene.

Po opisu iz leta 1857 so »Zgornjemotničani nosili kratke hlače iz temnorjavega blaga ali črnega platna, bogatejši tudi iz črne irhovine. Hlače so segale od sklepa kolena do kolčnic. Nad kolkom so jih tesno spenjali s hlačnim robom, ker so smatrali uporabo naramni za nepotrebno navado. Ta hlačni rob v nenavadni legi je oviral prosto gibanje in se kmalu raztegnil, tako da ni mogel več držati hlač. Zato so všili nekaj gub. Obnošene hlače so dobile na ta način celo vrsto takih gub, ki so jih zaradi podobnosti v šali imenovali šobe (pri vrču).«¹⁶

Predlog:

Hlače so lahko iz temnorjavega sukna ali črne irhovine, pa tudi iz črnega platna. Hlače so oprijete in na trebuhu na t. i. bavtaro krojene, segajo nekoliko čez koleno. Ob hlačnih razporkih so bodisi zapete s ploščatimi kovinskimi gumbi bodisi zavezane s trakovoma. Pri novih hlačah ni šob (slika 8).

Telovnik

V zapuščinskih popisih telovnik ni naveden.

Po opisu iz leta 1857 je bil »telovnik iz rdečega sukna.«¹⁷

Predlog:

Telovnik je oprijeto krojen s stoječim ovratnikom iz sukna škrlatne barve. Ploski in gosto našiti kovinski gumbi »z ного« so lahko zlate ali srebrne barve. Telovnik je podložen z grobim domačim platnom (slika 9).

Suknjič

V zapuščinskih popisih suknjič ni naveden.

Po opisu iz leta 1857 je bil »kratek suknjič, prav tako iz škrlatnordečega blaga, s prav kratkim stoječim ovratnikom, ali tudi brez njega, je pokrival roke, prsi in zgornji život. Spredej na suknjiču sta se svetili dve vrsti velikih kovinskih gumbov.«¹⁸

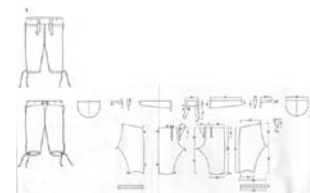
Predvidevam, da je rdeča, škrlatna barva suknjiča za ljubiteljske poznavalce »narodne noše« zelo nenavadna, če že ne nemogoča motniška posebnost. Zato kaže poudariti tudi na tem mestu, da je na primer Seidl leta 1836 napisal, da je »V množici opaziti tudi Gorenjce s škrlatnordečimi suknjami in kamižolami.«¹⁹

Predlog:

Suknjič s stoječim ovratnikom je oprijeto, nekoliko čez pas krojen iz sukna škrlatne barve. Ob robovih je lahko obšit z ozkim črnim žametnim trakom. Na sprednjih delih so prišiti zgoraj plosko oblikovani gumbi zlate ali srebrne barve »z ного« na spodnji strani. Suknjič je podložen s tanjšim bombažnim blagom, lahko tudi domačim platnom (slika 10, slika 11).

Suknja

V oblačilnih zapuščinah iz prve četrtine 19. stoletja je suknja nekajkrat omenjena, na primer v zapuščini pokojnega Luke Štera. Jasovnik, 8. 3. 1806.²⁰



Slika 8: Risba in kroj moških oprijetih in nekoliko čez kolena segajoč hlač iz irhovine. Rateče, druga polovica 19. stoletja (risala Lidija Frankovič, v: Makarovič: Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče, tabela 2).



Slika 9: Kroj telovnika iz rdečega sukna. Alpsko oblačilno območje, 19. stoletje. Iz zbirke Slovenskega etnografskega muzeja, inv. št. 95 (risala Terezija Horvatič, v: Makarovič: Slovenska ljudska noša, krojna pola 3).

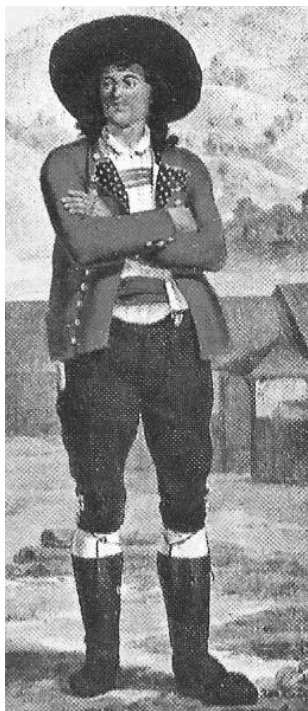
¹⁶ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

¹⁷ Prav tam, str. 46.

¹⁸ Prav tam, str. 46.

¹⁹ Baš: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*, str. 27.

²⁰ SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.



slika 10: Kmet s (spodnje) štajersko-hrvaške meje. Slikal Karl Russ, okoli leta 1811 (povzeto iz: Geramb: Steirisches Trachtenbuch II. Graz 1935, slika 139).



Slika 11: Risba in kroj praznjega sukniča ter fotografija moškega v praznjem sukniču. Rateče, druga polovica 19. stoletja (risbo in kroj risala Lidija Frankovič, v: Makarovič: Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče, tabela III; fotografiral je Branko Miletič).



Slika 12: Praznje opravljene moški, podrobnost z votivne podobe z Blečjega Vrha pri Mokronogu z letnico 1802 (povzeto iz Makarovič: Slovenska ljudska noša, sl. XII).



Slika 13: Praznje oblečeni moški, podrobnost z votivne podobe v cerkvi sv. Matevža. Mali Vrh pri Mirni Peči, začetek 19. stoletja (foto: Sonja Povše Krmc, Škocjan).



Slika 14: Kmet in kmetica iz Savinjske doline, pokrita s širokokrajnim klobukom. Naslikal Karl Russ okoli leta 1811 (povzeto iz Geramb II, Graz 1935: slika 140).

Po opisu iz leta 1857 je »k praznični obleki spadala tudi dolga vrhnja suknja iz kot kava rjavega blaga, brez ovratnika in z rdečo podlogo. Imela je sicer rokave, vendar je niso oblačili, marveč le ogrinjali čez rame.«²¹

Predlog:

Dolga zimska pražnja suknja je iz grobega sukna kavne barve in brez ovratnika. Podložena je z rdečim blagom, nekakšno flanelo (slika 12). Suknja nima gumbov (lahko ima prišite le skrite zaponce), ker je le ogrnjena preko ramen. (Ponekod na alpskem oblačilnem območju je imel ženin ogrnjeno suknjo še pred prvo svetovno vojno.)

Trebušni pas, opasivka

»Pozimi so si ovijali život z več vatlov dolgim in do $\frac{3}{4}$ vatla širokim volnenim pasom. Pas je bil živordeče barve; na strani je bil zvezan v pentljo, ki je mahala ob levem stegnu do kolen.«²²

Trebušni pas ali opasivko omenja tudi Motničan Gašpar Križnik.²³

Predlog:

Pas, dodatek k zimski obleki, je lahko dolg najmanj dva metra, širok pa največ četrt vatla (1 vatel je približno 77 cm). Pas je ročno tkan iz tanko spredene domače živordeče volne (slika 18). Po tedanji splošni šegi je bil okoli telesa oviti konec pasu le zataknen, kvečjemu pretaknen čez nastali ovoj na levi strani pasu, ne pa zavezan v pentljo (slika 13).

Klobuk

Po opisu iz leta 1857 je »Klobuk imel široke okrajce, ki so bili s 4 do 8 ozkimi svilenimi trakovi pripeti na kopo.«²⁴

Predlog:

Klobuk je oblikovan iz bolj grobe črne klobučevine z nizkim okroglim oglavjem in širokimi, rahlo navzgor zavihanimi krajci (slika 14).

Obutev

Po podatku iz leta 1857 so moški »Nosili škornje, ki so segale čez meča.«²⁵

Škornji so vpisani tudi v nekaterih zapuščinah iz prve četrtine 19. stoletja, na primer v zapuščini Simona Štefeka. Jasovnik, 7. 3. 1806.²⁶

Predlog:

Škornji iz črnega usnja so visoko krojeni na zavihek. Peta je nizka, naložena, kar pomeni, da jo sestavljajo največ štirje *bleki* (slika 15).

Ženska oblačila

Rokavci

V oblačilni zapuščini neznane ženske z območja današnje Krajevne skupnosti Motnik je bilo v prvi četrtini 19. stoletja tudi »2 grobih rokavcev ocenjenih na 40 krajcarjev.«²⁷

²¹ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

²² Prav tam, str. 46.

²³ SI AS 1002, Križnik Gašpar.

²⁴ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

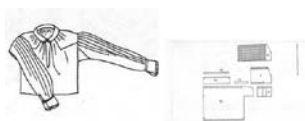
²⁵ Prav tam, str. 46.

²⁶ SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.

²⁷ SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.



Slika 15: Praznja moška noša. Škofja Loka (slikal F. Goldenstein, leta 1838: hrani Slovenski etnografski muzej, zbirka Goldensteinovih akvarelov, št. 4).



Slika 16: Skica in kroj rokavcev (Makarovič: Slovenska ljudska noša, narisala Terezija Horvatič).



Slika 17: Prilagojena risba in kroj krila z životkom, alpsko oblačilno območje, 19. stoletje (risala Jana Dolenc v delu: Makarovič – Dolenc 1995: 25).



Slika 18: Podrobnosti krila z životkom: gubanje krila z notranje strani (iz knjige Makarovič: Oblačilna kultura v Zgornji Savinjski dolini. Mozirje, zadnja četrtina 19. stoletja).



Slika 19: Podrobnost krila z životkom: notranja spodnja stran krila (iz knjige Makarovič: Oblačilna kultura v Zgornji Savinjski dolini. Mozirje, zadnja četrtina 19. stoletja).



Slika 20: Risba predpasnika z alpskega oblačilnega območja, 19. stoletje (risala Jana Dolenc).

Leta 1857 je za rokavce navedenih dvoje poimenovanj »ošpetlje in oplečke«. ²⁸

Predlog:

Rokavci, ki jih hrani Slovenski etnografski muzej (EM5236), so krojeni iz tankega belega domačega platna. Spredej so prerezani le do žličke. V ramenih so položeni v drobne gube in prav tako v zapestju. Namesto ovratnika imajo le ozko, največ 2 cm široko obrobo (slika 16). Enaka obroba je lahko namesto širših manšet.

Krilo z životkom

V oblačilni zapuščini neznane ženske z območja današnje Krajevne skupnosti Motnik je v prvi četrtini 19. stoletja vpisano »1 novo krilo in 1 belo platneno krilo, ocenjeno na 24 kr«. ²⁹

V prispevku iz leta 1857 je navedeno le, da so bila krila platnena. ³⁰

Predlog:

Na krilo iz domačega platna umazano bele barve, lahko s svetlosivim ali svetlosivim odtentkom, je prišit životek kavne barve. Životek je spredaj polkrožno izrezan in spredaj zapet

s kaveljčki, ki se ne vidijo (slika 17). Krilo je v pasu položeno v drobne gube (slika 18), spodnji rob krila zaključuje na notranji strani okoli ped širok podšiv iz vzorčastega ali enobarvnega bombažnega blaga (slika 19).

Predpasnik

V oblačilni zapuščini neznane ženske z območja današnje Krajevne skupnosti Motnik je v prvi četrtini 19. stoletja vpisan poleg dveh predpasnikov tudi »1 barvan lanen predpasnik«.

(SI_ZAC/ 1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik)

Predlog:

Predpasnik je le do pasu krojen iz dveh širin tankega lanenega platna indigo modre barve. Sega skoraj do spodnjega roba krila. Pod ozkim pasom, ki se nadaljuje v trakova za zavezovanje, je položen v drobne – enkrat prešite – gube (slika 20).

Avba in peča

V oblačilni zapuščini iz prve četrtine 19. stoletja je vpisanih sedem pokrival:

1 bombažno pokrivalo, ocenjeno na 45 kr, 3 lanena pokrivala po 15 kr v skupni vrednosti 45 kr, 3 avbe po 7 kr skupaj 21 kr (SI_ZAC/ 1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik).

V opisu iz srede 19. stoletja se poučimo le o tem, da so deklice v Motniku nosile »naglavne rute, navadne avbe«. ³¹

Predlog:

Po skopih opisih in cenah sodeč gre za dve vrsti pokrival: za navadno »malo avbo z mehkim oglavjem« ³² in skromne peče.

²⁸ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

²⁹ SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.

³⁰ Urankar: *Zgodovina trga Motnik in okraja*, str. 46.

³¹ Prav tam, str. 46.

³² Več o tem: Žagar: *Pokrivala*, str. 68.



Slika 21: Kmetica, pokrita z mehko avbo ali zavijačo. Gorenjsko, leta 1787. Podrobnost s slike v delu: B. Hacquet: *Abbildung und Beschreibung der südwest und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven*, I/1. Leipzig 1801, stran 18. (hrani Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije, Sg. 1465).



Slika 22: Kmetica, pokrita z mehko avbo. Podrobnost s freske F. Jelovška. *Sladka Gora pri Šmarju pri Jelšah*, leta 1752/53.



Slika 23: Kmetica v rdečih nogavicah in nizkih črnih čevljih. Gorenjska, leta 1787. Podrobnost s slike v delu: B. Hacquet: *Abbildung und Beschreibung der südwest und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven*, I/1. Leipzig 1801, stran 18. (hrani Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije, Sg. 1465).



Slika 24: Kmečka hči iz Gornjega Grada v pražnji obleki. Akvarel Karla Russa, okrog 1811 (povzeto iz *Geramb II*, Graz 1935: slika 141).

Malo avbo sestavlja poleg osnovnega mehkega oglavja še čelnik, ki je obdan z ozkimi čipkami. Oglavje je narejeno iz bele, gazi podobne tkanine, ki je položena v širše vzdolžne gube. Čelnik je pravokotno krojen iz svetlorjave ali bež vzorčasto tkane svile (lahko tudi mešanice svila bombaž). Vse robove čelnika obroblija ozka, lahko v gube položena bela klekljana čipka (slika 21, slika 22).

Peča

Predlog:

Peča je kvadratno krojena (npr. 100 x 100 cm) iz tanjšega belega bombažnega platna. Na enem vogalu je okrašena s skromno rastlinsko vezenino. Vsi robovi so obdani s strojno izdelano belo čipko. Konca v trikot zložene in na glavo položene peče nista zavezana, zato padata po prsih (slika 14, slika 28).

Obutev

V oblačilni zupuščini iz prve četrtine 19. stoletja sta vpisana »2 para rdečih suknenih nogavic«, ocenjena na 24 kr. 1 par čevljev na 18 kr in 1 par škornjev na 30 kr.³³

Predlog:

Rdeče suknene nogavice kaže nadomestiti s prav tako rdečimi, iz domače volne gladko pletenimi, lahko spolstenimi dolgimi nogavicami. Lahko so nepodvezane, zato da nastanejo prosto nastale nogavične gube (slika 23, slika 24).

Rekonstrukcijske skice in slike praznje in vsakdanje obleke v kmečkem in trškem okolju v prvi polovici 19. stoletja v današnji Krajevni skupnosti Motnik



Slika 25: Rekonstrukcijska skica in slika: Moška zimska obleka v kmečkem okolju.

Zgornji Motnik, prva polovica 19. stoletja



Slika 26: Rekonstrukcijska slika: Moška praznja letna obleka v kmečkem okolju.

Zgornji Motnik, prva polovica 19. stoletja



Slika 27: Rekonstrukcijska skica in slika: Delovna poletna obleka dekle v trškem okolju.

Motnik, prva polovica 19. stoletja

³³ SI_ZAC/1580, Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik.



Slika 28: Rekonstrukcijska skica in slika: Praznja poletna obleka dekleta v trškem okolju.

Motnik, prva polovica 19. stoletja

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 1002, Križnik Gašpar, Šumi Franc, Križnikovi zapiski za zgodovino Motnika /.../. Motnik, okoli 1883

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

- SI NŠAL, Motnik R 1817
- SI NŠAL, Motnik R 1835

ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

- SI ZAC/1580, *Krajevno sodišče Imenja Zgornji Motnik*

LITERATURA

- Baš, Angelos: *Opisi kmečkega oblačilnega videza*. Ljubljana 1984.
 Geramb, Viktor: *Steirisches Trachtenbuch II*. Graz 1935.
 Hacquet, Balthasar: *Abbildung und Beschreibung der südwest und östlichen Wenden, Illyrer und Slaven*, I/1. Leipzig 1801.
 Makarovič, Marija: *Slovenska ljudska noša*. Ljubljana 1971.
 Makarovič, Marija: *Narodna nošnja Gorenjsko – Rateče*. Zagreb 1988.
 Urakar, Pavle: *Zgodovina trga Motnik in okraja*. Ljubljana 1940.
 Žagar, Janja: *Pokrivala*. Ljubljana 2004.

SUMMARY

ON THE WAY TO COUNTRY AND BOROUGHLY CLOTHING IMAGE IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY IN TODAY'S MOTNIK LOCAL COMMUNITY

Folklore groups and some tourism societies, Motnik Tourism Society among them, endeavour to present to visitors also the local clothing heritage, beside other elements of the local cultural heritage. Similar to the greater part of Slovenian ethnic territory, the same applies to the area of today's Motnik Local Community that neither private collections nor museum collections include men's and women's clothing. Succession and traditional inventories, the most representative amongst them, are kept at Historical Archives Celje. Certain pieces of men's and women's clothing are mentioned sparingly in inventories.

Although inventories are poor in descriptions, they make typological identification of clothing possible. Occasionally, even the colour of a clothing piece can be found. Most often, house stocks of clothing fabric are listed beside flaxen yarn, mostly linens, exceptionally also cloth or loden cloth. There is only silence about the cut, although it is revealed in dialect names of certain certain pieces of clothes. In the light of the above, the comparative material of the remaining part of Alpine clothing area had to be taken into account in order to design proposals on how men and women dressed in this particular area. Based on the proposals, academic painter Jana Dolenc, distinguished by excellent knowledge of clothing image of the whole Slovenian ethnic territory, prepared reconstruction drawings and created paintings of men's winter clothing (picture 25) and summer clothing (picture 26) in rural area of Zgornji Motnik, women's everyday clothing (picture 27), and Sunday clothes in Motnik borough in the first half of the 19th century. The research and the reconstruction drawings and paintings that were based on the research are one of the expert endeavours to present a reasonably historically authentic clothing image of people who lived in the rural or borough area of today's Motnik Local Community in the first half of the 19th century.